

Uluslararası İlişkiler Disiplininde Göç Araştırmaları: Türkiye'deki Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme (2000-2021)¹

Pınar Çağlayan²

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de uluslararası ilişkiler alanında yazılmış doktora tezlerini baz alarak göç çalışmalarının Türkiye akademisindeki yerinin genel bir fotoğrafını çekebilmektir. Bu çerçevede, ilk olarak, göç çalışmalarına ilişkin akademik ilgi artışının Türkiye'de kaleme alınmış uluslararası ilişkiler doktora tezlerinde kendisine ne denli yer bulduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. İkinci olarak, söz konusu ilginin hangi temalar etrafında kümelendiği yine uluslararası ilişkiler alanında göçü temel alan tezler bağlamında değerlendirilmiştir. Buradan hareketle, Türkiye'deki Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan ve 2000-2021 yılları içerisinde uluslararası ilişkiler alanında yazılmış doktora tezleri ele alınmış ve göç, diaspora, sığınmacı, mülteci, yabancı işçi, göçmen vb. konularda kaleme alınmış doktora tezleri araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Söz konusu tezler öncelikle yıllara göre ve konu bazında istatistiki olarak değerlendirilerek bibliyometrik analiz yöntemine tabi tutulmuş, sonrasında ise niteliksel içerik analiz yöntemi ile tematik olarak çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç çalışmaları; Doktora tezleri; Uluslararası ilişkiler; Türk Üniversiteleri

ABSTRACT IN ENGLISH

Migration Studies in International Relations: a review of PhD dissertations in Turkey (2000-2021)

The main objective of this study is to draw an overall picture of the importance of migration studies in the field of international relations in Turkish academia, based on the IR dissertations. In doing so, it attempts to determine how the increased academic interest in the migration studies affects the content of these dissertations. Second, it examines which topics has dominated the IR dissertations. Starting from this point of view, this study looks at dissertations written between 2000 and 2021 and submitted to the National Theses Center in IR. Dissertations dealing with migration, diaspora, asylum seekers, refugees, foreign workers, and migrants are selected as the sample for this research. First, the dissertations are statistically evaluated by topic and year, using bibliometric analysis method; second, they are analyzed thematically by using the content analysis method.

Keywords: Migration studies; Dissertations; International relations; Turkish universities

Giriş

Uluslararası kitlesel göç hareketleri, I. Dünya Savaşı ile birlikte devletlerarası bir soruna dönüşmüş olsa da aynı dönemde doğan ve gelişen uluslararası ilişkiler disiplininde ayrı bir çalışma alanı olarak kendisine yer bulamamıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde ise güvenlik, savunma, güç dengesi ve dış politika gibi konular öncelikli çalışma alanları olarak uluslararası ilişkiler disiplinini domine ederken, göç olgusu ikincil

¹ Bu makale, yazarın Özge Özkoç ile birlikte 2022 yılında The Migration Conference'da "Göç Çalışmalarının Türkiye'deki Serencamı: Uluslararası İlişkiler Alanındaki Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme (2000-2021)" başlığı ile sunduğu bildirinin genişletilmiş versiyonudur.

² Pınar Çağlayan, Uşak Üniversitesi, Türkiye. E-mail:pinar.caglayan@usak.edu.tr

öneme sahip ve sosyal alana ilişkin ulusal bir sorun olarak görülerek araştırmacıların ilgisine mazhar olmamıştır. Göç çalışmalarının uluslararası ilişkiler alanında önemli bir yer edinmesi, Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 1990'lı yıllara tekabül etmektedir. SSCB ve Doğu Bloku'nun dağılmasıyla ortaya çıkan istikrarsızlığın yanı sıra, Afrika ve Asya ülkelerinde yaşanan iç çatışmalar çevre ülkelerden Batı'ya doğru büyük bir göç dalgasını tetiklemiştir. Böylece, göç sorunu uluslararası ilişkiler alanında birincil derece öneme sahip bir politika meselesi haline gelmeye başlamıştır. Bu durum, 2000'lerde de devam edecektir. Nitekim, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından göçün güvenlik başta olmak üzere diğer temel küresel konularla ilişkisini merkeze alan akademik çalışmalarda artış olduğunu söylemek mümkündür (Şirin Öner & İhlamur Öner, 2018, 1)

Yukarıda değinilen dönüşüm, şüphesiz Türkiye'yi de etkilemiştir. 1990'lı yıllardan itibaren yoğun bir transit mülteci/sığınmacı nüfusa ev sahipliği yapan ve özellikle 2012'den sonra Suriye iç savaşından kaçan 4 milyona yakın Suriyeli göçmeni sınırları içerisinde barındıran Türkiye'de de göçe yönelik akademik ilginin son yıllarda arttığı gözlemlenmektedir. Fakat, Türkiye'deki göç çalışmalarının 2000 yılından sonrasındaki gelişimini ve uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki yerini derinlikli bir şekilde analiz eden çalışmaların varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bu çalışmanın temel amacı, uluslararası ilişkiler alanında yazılmış doktora tezlerini baz alarak göç çalışmalarının Türkiye akademisindeki yerinin genel bir fotoğrafını çekebilmektedir. Bunu yaparken, ilk olarak, göç çalışmalarına ilişkin akademik ilgi artışının Türkiye'de kaleme alınmış uluslararası ilişkiler doktora tezlerinde kendisine ne denli yer bulduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. İkincisi, söz konusu ilginin hangi temalar etrafında kümelendiği yine uluslararası ilişkiler alanında göçü temel alan tezler bağlamında değerlendirilecektir. Buradan hareketle, Türkiye'deki Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan ve 2000-2021 yılları içerisinde uluslararası ilişkiler alanında yazılmış doktora tezleri ele alınacak ve göç, diaspora, sığınmacı, mülteci, yabancı işçi, göçmen vb. konularda kaleme alınmış doktora tezleri araştırmanın örneklemini oluşturacaktır. Söz konusu tezler öncelikle yıllara göre ve konu bazında bibliyometrik analiz yöntemi ile istatistiki olarak değerlendirilecek, sonrasında ise niteliksel içerik analizi yöntemi ile tematik olarak çözümlenecektir.

Uluslararası İlişkiler ve Göç Araştırmaları

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki araştırmalarda analiz düzeyi ve birimi 1990'lı yıllarda hızlanan küreselleşme sürecine kadar kişiler (otorite sahipleri), devlet ve uluslararası sistem olarak belirlenmiş ve küresel göç hareketleri gibi söz konusu analiz düzeylerini içermeyen konular ikincil düzeyde kalmıştır (Arıboğan, 2021, 50-51). Bu çerçevede, göç hareketleri, her ne kadar 18. yüzyılda yoğunlaşan köle ticareti ve sonrasında sömürgeci devletlerden sömürgelerine vatandaşlarını göç ettirme politikaları ile küreselleşmeye başlasa ve 20. yüzyıldaki dünya savaşları milyonlarca mülteci yaratarak bu süreci devam ettirse de (Sert, 2021, 505-508) göçün kitlesel bir hareket olarak devletlerarası bir meseleye dönüşmeye başladığı 1990'lı yıllara kadar araştırmacılar tarafından sosyolojik bir sorun olarak görülmüştür. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler disiplininde göç meselesi ancak temel analiz birimi olan devletler için bir soruna (güvenlik sorununa) dönüşmeye başladığında disiplin içindeki araştırmacılar tarafından incelenmeye başlanmıştır. Göçe yönelik bu ilgi, aynı zamanda devletin uluslararası bir aktör olarak etkisinin azalmaya başladığı tartışmalarının yaşandığı (Kaygusuz, 2021, 25-50), araştırmacıların analiz düzeylerine küresel sistemin eklendiği ve küresel sistemin temel konularının içerisine uluslararası güvenlik, terör, iklim krizi vb. konuların dahil edildiği bir dönemle örtüşmekte (Arıboğan, 2021, 51) ve uluslararası göç

hareketleri bahse konu küresel sistem ve sistemin temel inceleme konularının kesişim noktasında yer almaktadır.

1985 yılında kaleme aldığı “Uluslararası Göç ve Uluslararası İlişkiler Üzerine” adlı makalesi ile uluslararası ilişkiler disiplini ve uluslararası göç arasındaki ilişkiye değinen literatürdeki ilk temel eserlerden birine imza atan Myron Weiner, uluslararası ilişkiler disiplininde göç hareketlerine yönelik artan ilginin sebebinin göçün ulus-devletlerin denetimini aşan bir kriz olarak görülmesi ile bağlantılı olduğunu ifade eder. Weiner’a göre, bu krizin yeni ortaya çıktığı algısının yanı sıra göçün uluslararası siyasete etkisinin fark edilmesi de bu artan ilgide rol oynamaktadır. Aslında devlet eylemlerinin nüfus hareketlerini nasıl şekillendirdiği, bu tür hareketlerin ne zaman çatışmalara ve ne zaman iş birliğine yol açtığı ve hükümetlerin nüfus akışlarına uyum sağlamak veya nüfus akışlarını etkilemek için iç politikalarında ne yaptıkları çok az dikkat çeken sorulardır. Bu sorular devletin iç meselesi olarak uluslararası siyaseti etkilememektedir. Burada asıl önemli olan, devletler arasındaki ilişkilerin genellikle devletlerin uluslararası göç karşısındaki eylemlerinden veya eylemsizliklerinden ne düzeyde etkilendiğidir. Genel olarak bu etkinin devletlerarası çatışmaları artırdığı noktada önem kazandığına dikkat çeken Weiner, ikinci olarak devletlerin sınırlarına çıkış ve giriş ile ilgili oluşturdukları kurallarla uluslararası göçü nasıl etkilediğinin de uluslararası ilişkilerde bir diğer araştırmaya değer husus olduğunun altını çizmektedir. Bu etkinin doğal sonucu ise, bu kuralların devletler arasındaki ilişkilerden etkilenmesidir. Çünkü devletler uluslararası nüfus hareketlerine ilişkin izleyecekleri politikaları belirlerken diğer ülkelerin eylemlerini dikkate almaktadırlar. Son olarak, uluslararası göçmenlerin ikamet ettikleri ülkede sıklıkla siyasi bir güç haline gelmeleri, o ülkenin ve menşe ülkeleriyle olan siyasi ilişkileri, her iki ülkenin de benimsediği politikalarda uluslararası göçü etkileyen faktörler haline gelmelerine neden olmaktadır (Weiner, 1985, 441-442). Başka bir deyişle, uluslararası göç hareketleri, devletler arası ilişkilerde devletlerin göçe karşı tutumu, sınır ve güvenlik politikaları ve uluslararası göçmenlerin devletlerle siyasi ilişkilerini etkilediği ölçüde uluslararası ilişkilerin alanına girmektedir.

Bu kapsamda, egemenlik kavramını, devletlerin uluslararası göçü etkilemedeki rolünü anlamının merkezine koyan Weiner, devletin diğer birçok alanda olduğu gibi uluslararası göç konularında da egemenliğinin erozyona uğradığını belirterek, ülkeye giriş, çıkış ve erişim kuralları, diaspora ve acil politika süreci gibi unsurların en nihayetinde devletler arasındaki kuralların uyumu veya uyuşmazlığı, uluslararası çatışma ve iş birliği modellerini etkileyeceğini savunmaktadır (Weiner, 1985, 447). Myron Weiner’in uluslararası göçün uluslararası istikrar ve güvenlik açısından tehditler oluşturduğunu öne sürdüğü 1995 tarihli “Küresel Göç Krizi” başlıklı eseri ise güvenlik krizi algısını şekillendiren bir diğer önemli çalışması olarak ortaya çıkmaktadır (İhlamur Öner, 2018, 38).

Weiner ile aynı dönemlerde -1980’li yıllar- göçün uluslararası ilişkilerdeki yeri üzerine yazdığı makalesinde Mitchell, göç, uluslararası ilişkiler ve dış politika ile ilgili güncel literatürü gözden geçirmiş, küresel sistem paradigmasının uygulamaları, devletin giriş ve çıkış kuralları çalışmaları ve göçle ilgili iç politika belirleme süreçlerinin anatomisini vurgulamıştır. Çağdaş küresel politik ekonomi teorisi çerçevesinde göç ve uluslararası ilişkiler arasındaki bağın devletlerin politika belirleme süreçleriyle başladığını ileri süren Mitchell, özellikle iç politika çalışmalarından ve uluslararası karşılaştırmalı kamu politikası alanından elde edilen karşılaştırmalı perspektiflerin kullanılması yoluyla, kendilerini genellikle iç politika yarışmalarına katılanlar olarak sunan ulusötesi sosyal güçlerin politik rollerini ampirik olarak belirleme fırsatı sunmuştur (Mitchell, 1989, 681). Yine 1980’li yıllarda uluslararası ilişkiler ve

göç arasındaki ilişkiye değinen bir diğer araştırmacı Michael S. Teitelbaum'dur. Teitelbaum'a göre, sadece göçler devletleri etkilememekte, aynı zamanda devletler de dış politika eylemleri ile kitlesel göçlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Dolayısı ile göç-dış politika arasındaki bağ karşılıklıdır. Bunun dışında devletler diğer devletlere yönelik dış politikalarında göçü doğrudan bir eylem aracı olarak da kullanabilmekte ve göçmen gruplar da (diaspora) bu noktada bir baskı unsuru olarak göç ettikleri devletlerin dış politikalarını etkilemektedir (Teitelbaum, 1984, 433-443). Teitelbaum yakın tarihli bir diğer çalışmasında ise, devletlerin göçü sınırlandırma politikalarının çeşitli unsurlardan (göçün boyutu, devletin göç geçmişi, demokratik yapının varlığı, bürokratik süreçlerin işlevselliği vb.) etkilendiğini belirtmekte ve bu unsurlarda yaşanan değişimin sınırlandırma politikalarını etkileyerek bu politikaları dinamik bir sürecin parçası haline getirdiğinden söz etmektedir (Teitelbaum, 2002, 162-165).

Hollifield ise, 1992 yılında kaleme aldığı çalışmasında, Weiner ve Mitchell'in aksine uluslararası göçün uluslararası ilişkilerdeki araştırma değerinin sadece devletlerin sınır ve güvenlik politikaları, diaspora siyaseti veya devlet egemenliği krizi gibi kavramlar ile açıklanmasına karşı çıkmış ve göçün iç politika, vatandaşlık ve ekonomi gibi alanlara etkisine de değinilmesi gerektiğini belirtmiştir. Hollifield'a göre, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası göç, uluslararası ilişkiler çalışmaları için birçok soruyu gündeme getirmiş ve bireylerin ulusal sınırları aşan hareketleri, devletler arasındaki ilişkileri açıkça etkilemiştir. Hatta bazı durumlarda, özellikle Batı Avrupa'nın liberal demokrasileri olmak üzere, devletlerin iç politikaları üzerinde da dramatik etkileri olmuştur. Ancak tüm bu etkisine rağmen, uluslararası ilişkiler teorisyenleri henüz uluslararası göçü anlamak için bir çerçeve geliştirmemişlerdir. Politika ve piyasaların etkileşiminin göçü nasıl etkilediğini incelemeye yönelik herhangi bir açık girişim olmaksızın, dikkatler ya göçün ekonomisine ya da siyasetine odaklanmıştır. Uluslararası göçün, savaş sonrası uluslararası düzenin mübadeleyi teşvik eden temel ekonomik amacı ile egemenlik ve vatandaşlığın ulusal gereklilikleri arasında bir çelişki ortaya koyduğunu tespit eden Hollifield (1992, 568), yakın tarihli bir diğer çalışmasında (Hollifield, 2004, 885-905) 19. yy'dan itibaren uluslararası göçün Avrupa'daki seyrine ve egemen ulus devletlerin bu göçü egemenliğine tehdit olarak algıladığı durumlarda hangi araçlarla sınırlamaya çalıştıklarına değinmiştir. Bu noktada liberal fikirler ile sınırlandırıcı politikalar arasındaki paradoksa da dikkat çeken Hollifield, milliyetçiliğin etkisi ile ulusal homojenizasyon çabaları, vize ve pasaport uygulaması, göçmen işçi girişlerinin sınırlandırılması ve nihayetinde sınır güvenliği politikaları ile göçün politik ve ekonomik etkilerini yine iç politika düzleminde ele almıştır.

Göç politikalarını devletlerin merkezileşmesi ve insan hareketlerinin kontrolünde tekelleşmesi ekseninde tartışan John Torpey, devletlerin hem koruyucu hem de baskılayıcı karakterinin iç ve dış göçler farketmeksizin bütün insan hareketlerinin kontrolünün sağlanmasında önemli bir rolü olduğunu belirterek, nüfus kontrolündeki tekelleşmiş devletin egemenlik iddiasını güçlendirdiğini savunmaktadır (Torpey, 1998, 239-259). Deniz Genç de Torpey'in söz konusu tarihsel merkezi devlet-göç ilişkisi perspektifini paylaşmakta ve 16.yy'dan itibaren merkezileşen devletlerin nüfus hareketlerini kontrol etme isteği ve 19. yy ile birlikte gelişen ulusal egemenlik ve milliyetçilik düşüncesinin günümüzdeki dış göç hareketlerinin kontrol edilmesi politikası ile bağlantısını kurmaktadır (Genç, 2022, 7-14). Howard Duncan ise, devletlerin göç politikalarının genel olarak bir iç politika unsuru olarak görüldüğünü ve dış politikanın konusu olarak değerlendirilmediğini ifade ederek, aslında göçlerin dış politikanın merkezindeki birçok temel kavramın açıklanmasında kullanılabileceğini iddia etmektedir. Örneğin II. Dünya Savaşı sonrası kapılarını göçmen işçilere açan Batı Avrupa ülkelerinin bu eylemleri ulusal çıkar kavramı ile açıklanabilir. Göçmen alımlarının sınırlandırılması da ulusal egemenlik ve ulusal

güvenlik bağlamındaki tehdit söylemi ile ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla devletlerin göç politikaları tam da bu nedenle dış politika kavramları ile açıklanmalı ve ilişkilendirilmelidir (Duncan, 2020, 5-20).

Bahse konu çalışmalar dikkate alındığında, 1980’li yıllardan bu yana uluslararası ilişkiler disiplininin uluslararası veya iç göç hareketlerini ikincil sosyal konular olarak göz ardı etmediği görülmekle birlikte, göçün bağımsız bir tema olarak uluslararası politikaya veya sisteme doğrudan veya dolaylı etkisini araştıran çalışmaların yeterli olmadığı düşünülmektedir (Şirin Öner & İhlamur Öner, 2018, 3). Araştırmaların yine devlet egemenliği, devletlerin dış politikaları/iç politikaları ve güvenliği temaları ile kalkınma, iç çatışma, çevre sorunları, mülteci/sığınmacı krizleri etrafında döndüğünü söylemek mümkündür. Bu nedenle, göçmenler ve özellikle mülteciler genel olarak, güvensizlik kaynağı ve çatışmaları artırıcı bir katalizör gibi görülmeye başlanmış, mülteci kavramı kriz ve çatışma kavramları ile eş tutulmuştur. Örneğin kitlesel mülteci hareketlerinin bir devletin içinde yaşanan sıkıntı ve çatışmaları artırdığına yönelik çok sayıda araştırma yayınlanmıştır (Şirin Öner & İhlamur Öner, 2018,7). Ancak, söz konusu temalar içerisinde en çok sınır güvenliği, devletlerin sınır kontrolleri ve uluslararası terörizm ön plana çıkmakla birlikte, son yıllarda uluslararası ilişkiler disiplindeki eleştirel güvenlik yaklaşımları sayesinde kavramsal bir zenginleşme (toplumsal güvenlik/güvenikleşme, güvensizlik, insan güvenliği, biopolitika ve güvenlik gibi) ve göçmen odaklı insani bir perspektif ortaya konulabilmiştir (Gökalp Aras, 2018, 62). Böylece, göç ve güvenlik bağlantısını askeri, ekonomik ve egemenlik alanlarından çıkararak bu yaklaşımlar, göçmenlerin yaşadığı güvensizliğin ve ayrımcılık, istismar, kötü muamele, dışlanma gibi karşı karşıya kaldıkları sıkıntıların incelenmesini de sağlamışlardır (Şirin Öner & İhlamur Öner, 2018, 4-6).

Bu alandaki öncü çalışmalardan biri Vietti ve Scribner’in çalışmasıdır. Kitlesel göçü insan güvenliği perspektifinden inceleyen bu çalışmada, insan güvenliğinin, kitlesel göçün altında yatan sorunların ve tehditlerin çoğuna geleneksel devlet güvenliği modelinden daha etkili bir yaklaşım sunulmakta ve zorunlu göçü en aza indirmek ve tercihe göre göç koşullarını yaratmak için ulusal ve uluslararası yetkililer insan güvenliğine yönelik tehditleri ele almaya davet edilmektedir. Göçmen gönderen, transit geçiş yapan ve kabul eden ülkelerde de insan haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini belirten Vietti ve Scribner’e göre, göçün altında yatan nedenleri anlama girişimleri, “barış ve güvenliğin olmaması, insan hakları ihlalleri ve adli ve demokratik kurumların değişen derecelerde gelişmiş olmasının uluslararası göçü etkileyen faktörler olduğu” gerçeğini dikkate almalıdır (Vietti&Scribner, 2013, 17, 25).

Son yıllarda güvenlik-güvensizlik-güvenleştirme perspektifi ile uluslararası ilişkilerde yer edinmeye başlayan göçün ve göçmenlerin devletlerin birer dış politika aracı olarak kullanılmaları, bu perspektifin genişlemesini sağlamıştır. “Diaspora siyaseti” olarak da nitelendirilebilecek bu alanla bağlantılı olarak lobicilik faaliyetleri de yine incelenen konuların başında gelmektedir. Bu kapsamda, ev sahibi topluma entegrasyon, kimlik çatışmaları ve milliyetçilik gibi temalar da diaspora çalışmalarında yer almaktadır. Ayrıca, son dönem göç çalışmaları incelendiğinde iklim değişikliği dikkate alınarak çevre ve göç arasındaki ilişkiye de odaklanıldığı görülmektedir (Şirin Öner & İhlamur Öner, 2018, 11). Son olarak, devletlerin iç politika alanı olarak görüldüğü için uluslararası ilişkiler araştırmacılarının ilgisini çekmeyen ülke içinde yerinden edilme ile ilgili meselelerin aslında uluslararası sonuçları ve etkileri olduğuna ilişkin çalışmalar da son yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır (Betts, 2009, 2).

Türkiye'deki uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde ise dünyadaki genel eğilime paralel bir şekilde, dış politika, uluslararası politika ile diaspora siyaseti, mülteciler, kimlik-entegrasyon çalışmaları gibi alanlar arasındaki bağlantıya vurgu yapan çalışmaların Türkiye'ye dış göçün artmasına paralel olarak özellikle 2000'li yıllarda artmaya başladığı görülmektedir. Bu noktada, S. Gülfer İhlamur Öner ve N. Aslı Şirin Öner'in derledikleri iki yayının literatüre önemli bir katkısı olduğunu ifade etmek gerekmektedir (İhlamur Öner ve Şirin Öner, 2018a; İhlamur Öner ve Şirin Öner, 2018b). Söz konusu çalışmaların özellikle 2010'lu yıllarda Suriye'deki iç savaş nedeni ile Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketi ile daha da ivme kazandığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda, uzun zamandır yürüttüğü akademik araştırmaları ile göç çalışmalarında hatırı sayılı bir yer edinen Ayhan Kaya'nın Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere yönelik politikası üzerinden göç, dış politika ve uluslararası ilişkiler arasındaki etkileşime ve dış politikada göçün bir araca dönüştüğüne dikkat çektiği çalışması (Kaya, 2020), Fatih Tuna'nın göç olgusunun dış politikanın bir parçası olarak önemli bir yere sahip olduğunu tartıştığı çalışması (Tuna, 2022) ve Zeynep Şahin Mencütek ve N. Ela Aras Gökalp Aras'ın Bezen Balamir Coşkun ile birlikte Suriyeli göçmenlere yönelik Türkiye'nin dış politikasını uluslararası ilişkiler teorilerinden neoklasik realist yaklaşım çerçevesinde değerlendirdikleri çalışmaları (Mencütek vd., 2020) ile Suriyeli mülteci krizini uluslararası göç ve dış politika bağlamında ele aldıkları çalışmaları (Aras ve Mencütek, 2015) örnek gösterilebilecek çalışmalardandır. Türkiye'deki göç araştırmalarının içeriği ve metodolojisine yönelik çalışmaların ise henüz birkaç örnek ile sınırlı olduğu söylenebilir.

Literatür Taraması ve Araştırmanın Metodolojisi

Uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politikaları bağlamında göç olgusunun Türkiye'deki araştırmalarda nasıl ele alındığına ilişkin çalışmaları incelediğimizde öncelikle Sema Erder ve Deniz Yüksek'in "Türkiye'de Göç Araştırmalarında Karşılaşılan Zorluklar" başlıklı çalışmasına değinmek gerekmektedir. Erder ve Yüksek (2015) çalışmalarında Türkiye'deki göç araştırmalarını tarihsel dönemlere ayırarak (1920-50'ler, 1960-80'ler ve 1990'lar) bu dönemlerin temel araştırma eğilimlerini incelemişlerdir. Emel Coşkun, Özge Sarıaloğlu ve Cemile Gizem Dinçer'in (2020) "Göç Araştırmalarında Söylem, Yöntem ve Etik: Feminist Bir Yöntem Mümkün mü?" başlıklı çalışmasında da uluslararası göç çalışmalarının devlet merkezli yapısının teorik yaklaşımı ve veri toplama tekniklerini nasıl etkilediği ve bu durumun eleştirel teorik yaklaşımları nasıl dışladığı ele alınmıştır.

Türkiye'de göç literatürünü nicel ve niteliksel araştırma teknikleri açısından değerlendiren çalışmaları ise 3 ayrı kategoride ele almak mümkündür. Bunlardan ilki, Alkar ve Atasoy (2020) tarafından kaleme alınan "Türkiye'de Göç Üzerine Yapılan Doktora Tezlerine Yönelik Bir İçerik Analizi" başlıklı çalışmadır. Alkar ve Atasoy'un çalışmasının temel özelliği, Türkiye üniversitelerinde 1988-2018 yılları arasında gerçekleştirilen göç alanındaki bütün doktora tezleri üzerinden bir değerlendirmeye gidilmiş olmasıdır. Dolayısıyla, göç çalışmalarına ilişkin değerlendirme herhangi bir disiplinle sınırlı tutulmamıştır. Bu kapsamda 212 doktora tezi incelenmiş ve tezlerin yazıldıkları üniversiteler, anabilim dalları, tezlerde kullanılan yöntemler, araştırma örnekleme, konu alanı, göç türü, araştırmanın dili ve araştırmacının cinsiyeti gibi unsurlar baz alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışmadan farklı olarak, Alkar ve Atasoy'un çalışmasının sadece uluslararası ilişkiler disipliniyle sınırlı kalmadığını, aksine daha genel bir değerlendirme ortaya koyduğunu belirtmek gerekmektedir. Yine de bu çalışmada kullanılan tasnif, özellikle bibliyometrik analiz aşamasında elde edilen bulgular ile örtüşme göstermektedir. Göç alanını genel olarak değerlendiren bir diğer çalışma ise, Açıklan ve

Neyişçi'nin (2020) kaleme aldıkları çalışmadır. Bu çalışmada ise 1967-2018 yılları arasında üretilmiş olan doktora tezleri ve yüksek lisans tezleri göç olgusu çerçevesinde analiz edilmiştir. İkinci olarak, göç çalışmaları altında Suriyeliler üzerine kaleme alınan tezlerin değerlendirildiği çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Tatlıcıoğlu ve Apak (2018), Suriyeliler hakkında yazılan lisansüstü tezlerini değerlendiren bir çalışma kaleme almışlardır. Yazarlar, kendilerini doktora tezleriyle sınırlamamışlar, yüksek lisans tezlerini ve hatta tıpta uzmanlık tezlerini değerlendirmişlerdir. Söz konusu yazarların bulgularından en çarpıcı olanı Suriyeliler üzerine kaleme alınmış lisansüstü tezlerin büyük oranda uluslararası ilişkiler bölümlerinde üretilmiş olmasıdır. Üçüncü olarak ise, göç çalışmalarını uluslararası ilişkiler disipliniyle bağlantılı olarak değerlendiren bir çalışmanın varlığı göze çarpmaktadır. Göçer ve Şenyuva (2021), "Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Niteliksel Yöntem: Türkiye'de Göç Çalışmaları" başlıklı çalışmalarında Suriyeli göçmenler üzerine uluslararası ilişkiler alanında yazılan lisansüstü tezleri ve makaleleri uluslararası ilişkilerdeki niteliksel yöntem kullanımına örneklem oluşturacak şekilde değerlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra, yukarıda zikredilen değerlendirmelerden farklı olarak söz konusu alanda çalışan akademisyenlerin görüşlerine de başvurmuşlardır. Göçer ve Şenyuva, Suriyeliler söz konusu olduğunda uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde gerçekleştirilen çalışmaların ağırlıklı olarak sınır ve güvenlik sorunlarına odaklandıkları ve yöntem olarak da nitel araştırma yönteminden faydalandıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmada ise uluslararası ilişkiler alanında göç araştırmalarının 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'de önemli bir gelişim ortaya koyduğu görüşünden hareketle 2000'den bu yana uluslararası ilişkiler alanında yazılmış doktora tezleri araştırma evrenini oluşturmuştur. Bu bağlamda, çalışma, yukarıda ele alınan çalışmalardan farklılık arz etmektedir. Öncelikle, bu çalışma göç temasının temel alınması suretiyle farklı disiplinlerde kaleme alınan doktora tezlerini değil sadece uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yer alan göç tezlerini ele almaktadır. Dolayısıyla, uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki göç çalışmalarının varlığını tespit etmeyi hedeflemektedir. İkinci olarak, bu çalışma Suriyeliler üzerine yazılmış doktora tezleriyle sınırlı değildir, aksine göç alanına giren çalışmaların tamamı dikkate alınmıştır. Üçüncü olarak, veri tasnifinde anahtar kelimelerin çeşitliliğine dikkat edilmiştir. Örneğin Alkar ve Atasoy ile Açıkalin ve Neyişçi'nin çalışmalarında hangi anahtar kelimeler kullanılarak veri toplandığı belirsizdir. Tatlıcıoğlu ve Apak ise "iltica", "mülteci" ve "Suriyeli" kelimelerini anahtar kelime olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu araştırmada aşağıda da belirtildiği üzere, göç olgusuna ilişkin literatürde kullanılan kelimelerin tamamı aratılmaya çalışılmıştır. Son olarak ise, bu çalışmada yüksek lisans tezleri dışında bırakılmıştır. Bilindiği üzere, doktora tezleri yüksek lisans tezlerinden farklı olarak alana orijinal bir katkı yapma iddiasındadırlar ve araştırmacıların ilerleyen akademik hayatlarındaki çalışmalarına ilişkin de bir ipucu sunarlar. Bu yüzden de, göç çalışmalarının akademideki yerini tespit edebilmek için bu çalışma doktora tezleriyle sınırlandırılmıştır. İşte bu unsurlardan hareketle, çalışmanın literatürde var olan değerlendirmelere söz konusu farklılıklar üzerinden bir katkı sunacağını ve literatürdeki bir boşluğu doldurmaya aday olduğunu söylemek mümkündür.

2000-2021 yılları arasında uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde üretilen doktora tezlerini ele almayı hedefleyen bu çalışmada, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nden toplanan veri bibliyometrik analiz ile nitel içerik analizinin sentezine dayanan bir yöntemle değerlendirilmiştir. Verinin toplanmasında iki aşamalı bir yol izlenmiştir. İlk olarak, Türkiye'de son 22 yılda uluslararası ilişkiler alanında kaleme alınan bütün tezler tespit edilmiştir. Bunu yaparken, sadece anabilim dalı değil farklı anabilim dallarında yazılmış olsalar da uluslararası ilişkiler disiplini ile ilişkili

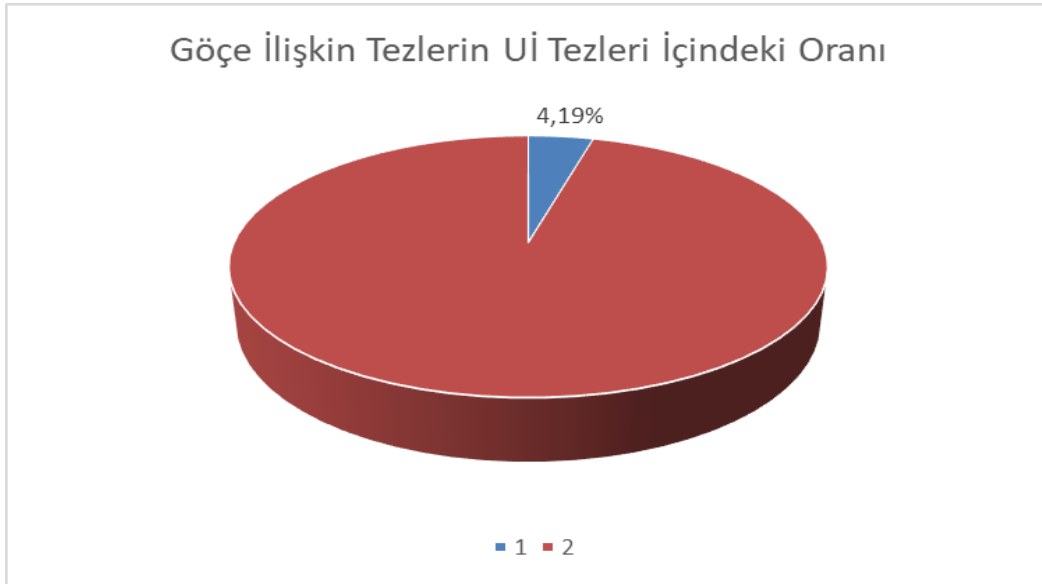
bütün doktora tezleri belirlenmeye çalışılmıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, uluslararası ilişkiler anabilim dalının yanı sıra tarih, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, Avrupa Birliği çalışmaları gibi anabilim dallarında da disiplinin alanına giren tezler yazılmaktadır. Bu yüzden de veri toplanırken anahtar kelime olarak “uluslararası ilişkiler” kullanılmış, böylece uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde türetilmiş ya da uluslararası ilişkiler ile doğrudan temas eden 1720 adet doktora tezine ulaşılmıştır. İkinci aşamada ise, uluslararası ilişkiler içerisindeki tezlerden hangilerinin göç alanıyla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Burada da tez başlıkları ve özetleri baz alınarak göç çalışmalarını kapsayacak şekilde farklı anahtar kelimelerle mevcut veri tasnif edilmiştir. Kullanılan anahtar kelimeler ise, göç, göçmen, diaspora, sığınmacı, yabancı işçi, yabancı, mülteci, geçici koruma, uluslararası koruma, mübadil, yerinden edilmiş ve geri dönüş olarak belirlenmiştir. Bu anahtar kelimeler çerçevesinde, 72 doktora tezinin göç çalışmaları altında değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Verilerin analizi aşamasında ise bibliyometrik analiz ve niteliksel içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bibliyometrik analiz, tezlerin, onaylandığı yıl, yazarının cinsiyeti, tezin kaleme alındığı üniversite ve anabilim dalı, araştırmanın yazıldığı dil gibi alanlardaki tasnifinde istatistiki olarak anlamlı bir analiz yöntemi sunduğu için tercih edilmiştir. Tezin konusu, araştırmanın inceleme alanı, tezin yöntemi ve amacı gibi kategorilerde ise tezlerin içeriği niteliksel içerik analizi yöntemi ile sınıflandırılmıştır.

Araştırma Bulgularının Analizi ve Değerlendirilmesi

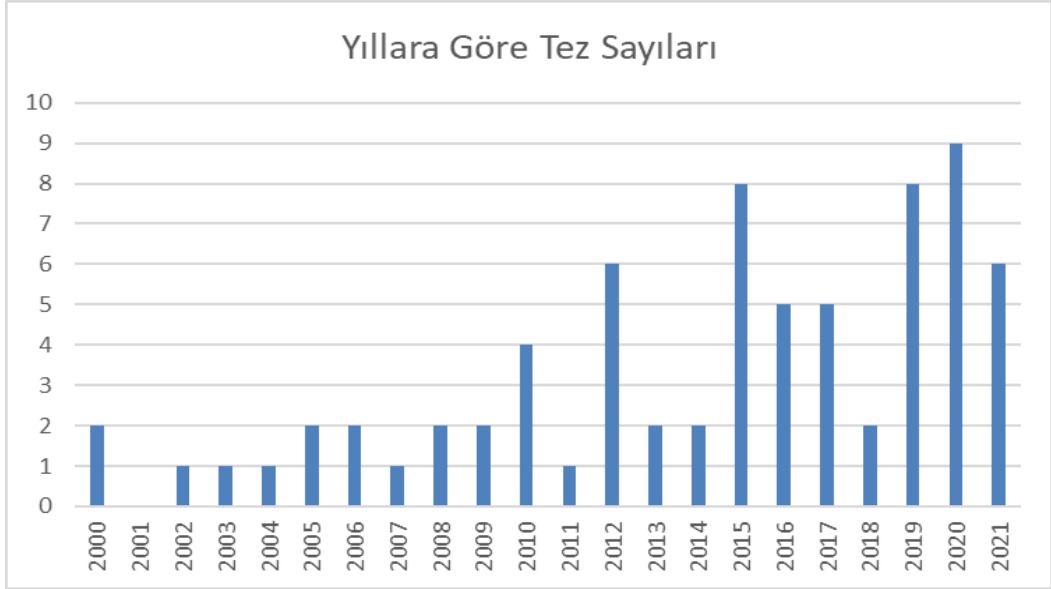
Bu çalışmada da belirtildiği üzere, Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde göç çalışmalarına yönelik ilginin kayda değer bir artış gösterdiği düşüncesi yaygındır. Araştırma kapsamında ise Şekil 1’i incelediğimizde, 1720 adet uluslararası ilişkiler tezi içerisinde sadece 72 adet tezin göç ve göçe ilişkin temalara sahip olduğu ve bütün tezler içerisindeki oranının ise % 4,19 olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Uluslararası ilişkiler alanındaki tezler içerisinde göç tezlerinin oranı

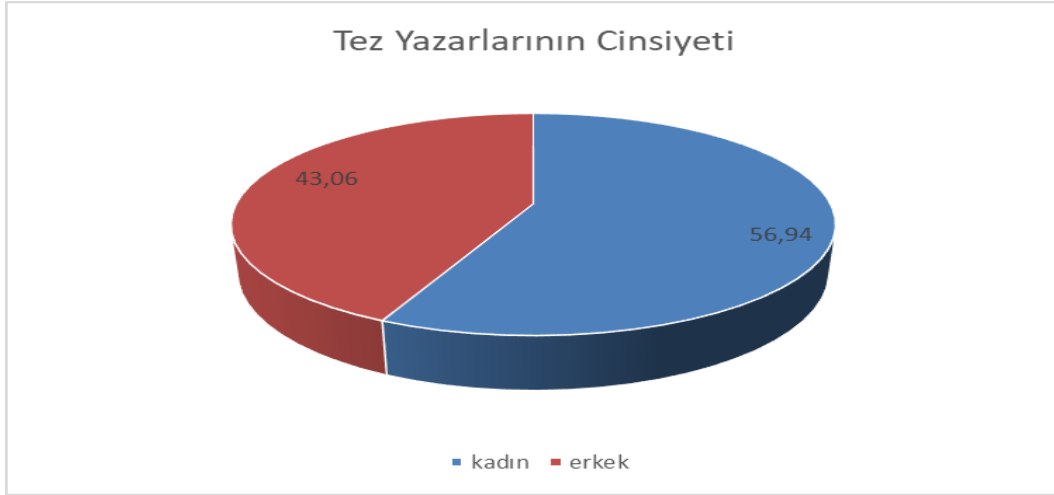
Şekil 2’de yer alan verileri incelediğimiz zaman da yıllara göre göç tezlerinin istikrarlı bir şekilde artış göstermediği görülmektedir. Bazı yıllar, örneğin 2012, 2015, 2019 ve 2020 yıllarında sayısal bir artış gözlenmekle birlikte, yıllara göre tez sayılarının zikzaklı bir iniş-çıkış çizgisi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Yine de 2000-2010 yıllarında üretilen 18 teze karşılık 2011-2021 yılları arasında 54 adet tez üretildiği düşünüldüğünde incelenen dönemin ilk 11 yıllık dilimine nazaran ikinci 11 yıllık dilimde üretilen tezlerin sayısının üç katına çıktığı görülmektedir. Böylece, göç tezlerinin istikrarlı bir artış olmasa bile son yıllarda genel bir artış eğilimi içinde olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Şekil 2. 2000-2021 yılları arasındaki göç tezlerinin yıllara göre sayısı

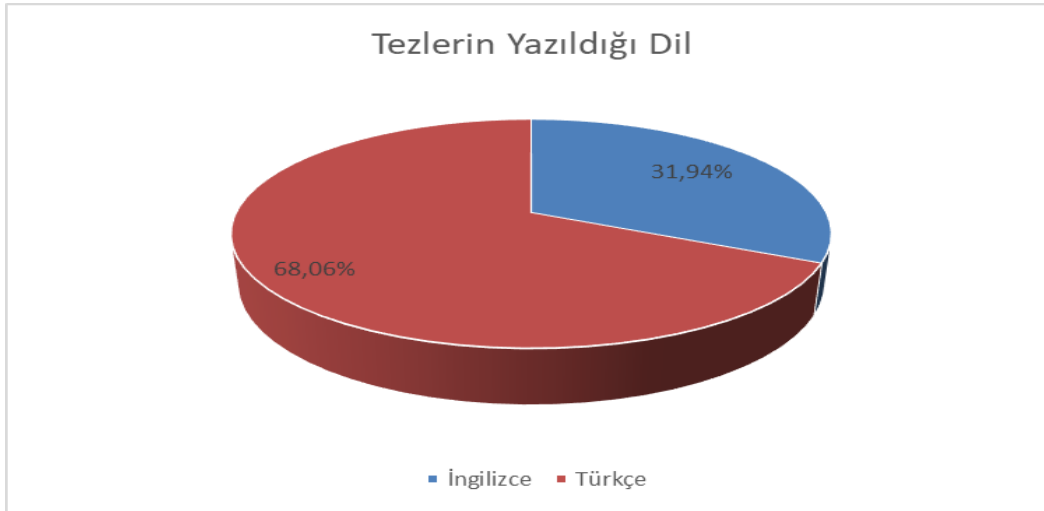

Şekil 3’te göç temalı tezlerin yazarlarının cinsiyetlerine göre dağılımı yer almaktadır. Tez yazarlarının % 56,94’ü kadın iken, % 43,06’sı erkektir. Burada ilginç bir veri ortaya çıkmaktadır. Demirtaş ve Yeşilyurt Gündüz’ün çalışmalarında (2020, 230) 2019 yılı için Türkiye’de Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinde görev yapan kadın araştırma görevlilerinin oranı % 38 (Türkiye genelinde %50,4) olarak belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada, gerek literatür taramasında gerekse çalışmanın bulguları arasında bölümde çalışan erkek akademisyenlerin çoğunlukla yüksek politika (high politics) (güvenlik, ulusal çıkar, dış politika analizi, savaş vb.) konularına önem verdikleri, kadınların ise daha fazla oranda göç gibi alçak politika (low politics) konularını çalıştıkları belirtilmiştir (Demirtaş & Yeşilyurt Gündüz, 2020, 237). Şekil 3’teki verinin bu kapsamda söz konusu çalışmadaki argümanı destekleyici olduğu görülmektedir. Kadınların göç alanında ürettiği tezlerdeki oranı alandaki genel oransal durumuna kıyasla oldukça fazladır ve kadınlar erkeklerden daha fazla göç alanında çalışmaktadır.

Şekil 3. Tez yazarlarının cinsiyete göre oranı

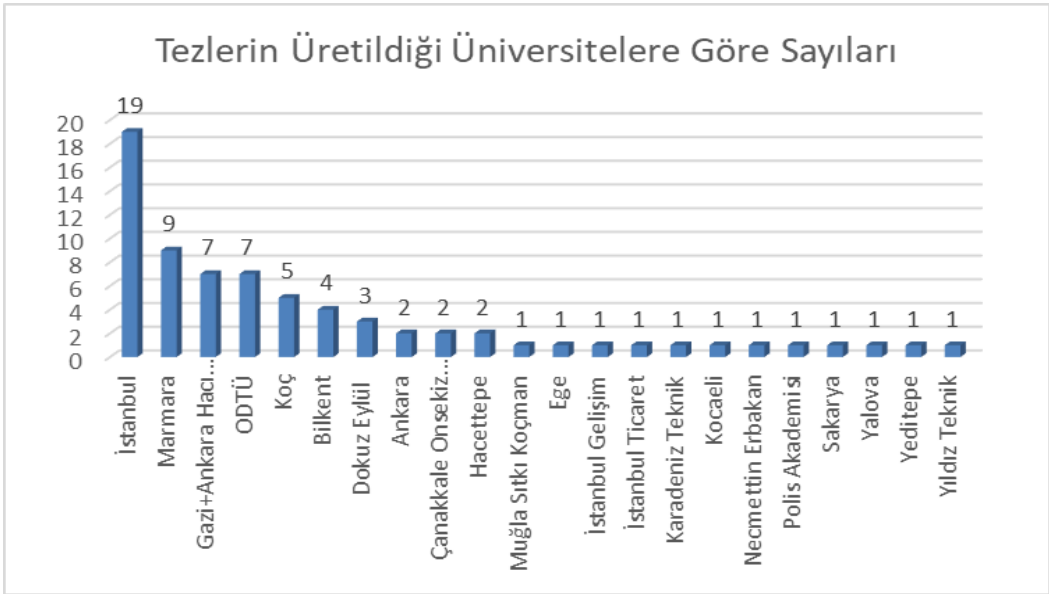
Şekil 4. Tezlerin yazıldığı dile göre oranları

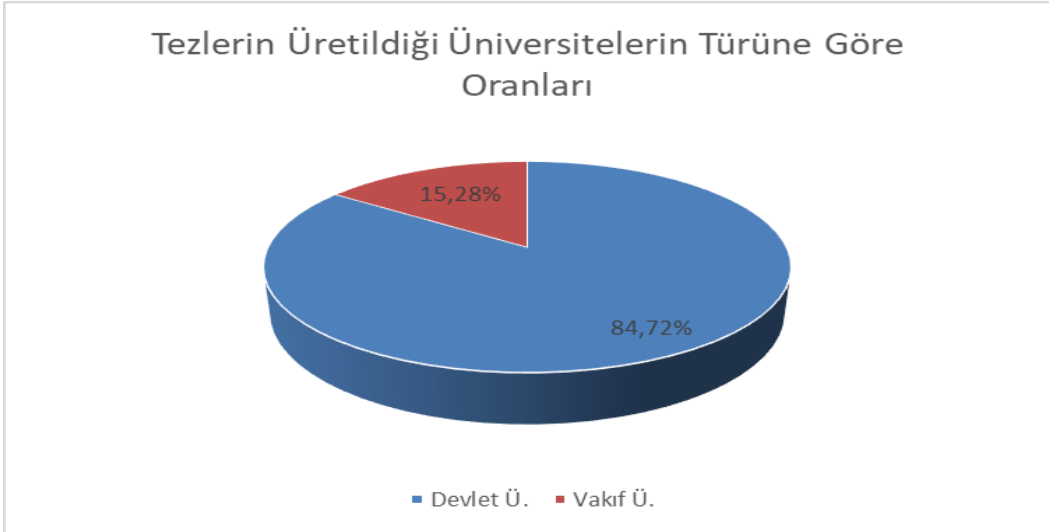
Şekil 4'te görüldüğü üzere, göç tezlerinin yazıldığı dile göre oranlarına baktığımızda, tezlerin % 68,06'sının Türkçe, %31,94'ünün İngilizce dilinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Başka herhangi bir yabancı dilde üretilmiş tez bulunmamaktadır. Tezlerin üretildiği üniversitelere göre sayılarını içeren Şekil 5'i incelediğimizde ise, genel olarak eski ve köklü devlet ve vakıf üniversitelerinin sayısal çoğunluğu elinde bulundurduğu görülmektedir. 19 tez ile açık ara İstanbul Üniversitesi ilk sırada yer alırken, onu Marmara, Gazi (Hacı Bayram Veli) ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi izlemektedir. Burada Ankara ve Hacettepe gibi daha eski üniversitelerin Koç ve Bilkent gibi nispeten daha yeni vakıf üniversitelerinden geride kaldıkları görülmektedir. Şekil 6'da ise tezlerin %84,72'sinin devlet üniversitelerinde, %15,28'inin de vakıf üniversitelerinde üretildiği göze çarpmaktadır.

Şekil 5. Üretildikleri üniversitelere göre tezlerin sayısı

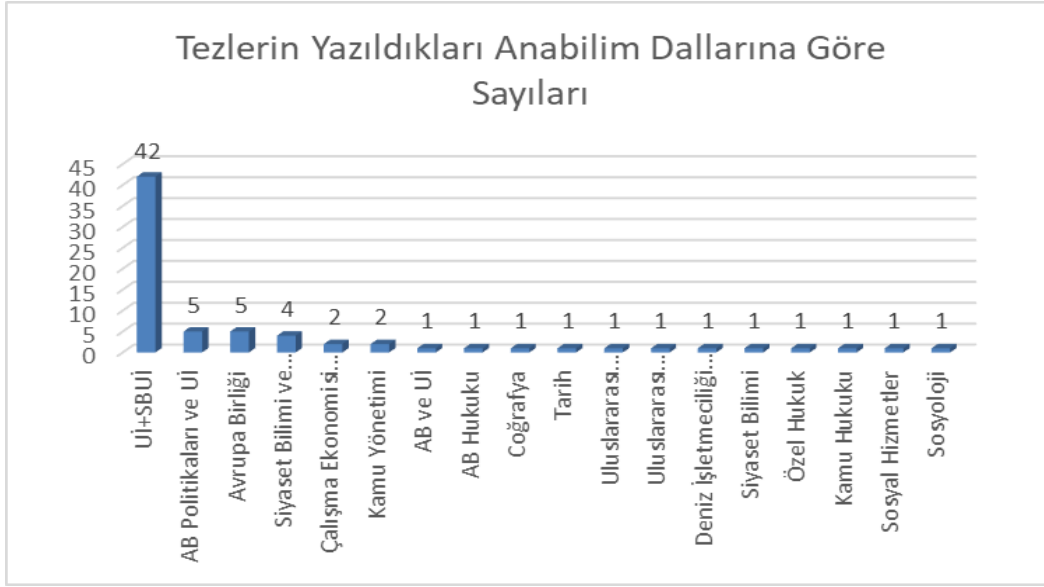

Şekil 6. Tezlerin üretildikleri üniversitelerin türüne göre oranları

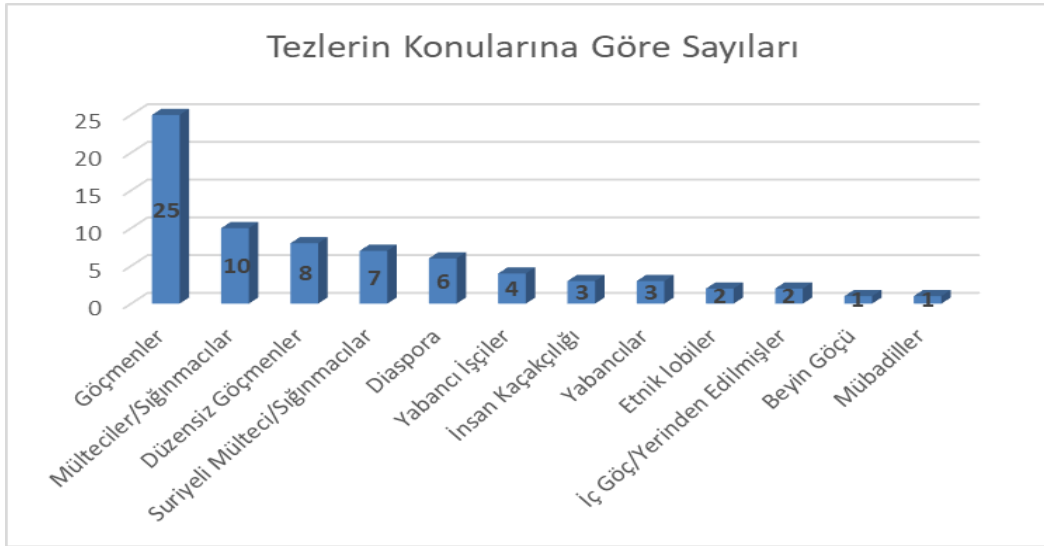

Şekil 7'de göç tezlerinin hangi anabilim dallarında yazıldığı gösterilmektedir. Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi anabilim dallarında 42 adet tez üretildiği görülmektedir. Bu veri de bize tezlerin çok büyük bir kısmının bu anabilim dalında üretildiğini göstermektedir. Buradaki bir başka dikkat çekici bulgu ise, Avrupa Birliği ile ilgili bölümlerde üretilen göç tezleri sayısının fazlalığıdır. Toplam 12 adet tez Avrupa Birliği ile ilişkili anabilim dallarında üretilmiştir. Niteliksel içerik analizinde görüleceği üzere, bu tezlerin temel özelliği Türkiye ve AB ilişkilerinde göç olgusunun irdelenmesidir.

Şekil 7. Göç tezlerinin yazıldıkları anabilim dallarına göre sayıları

Şekil 8. Tezlerin konularına göre sayıları

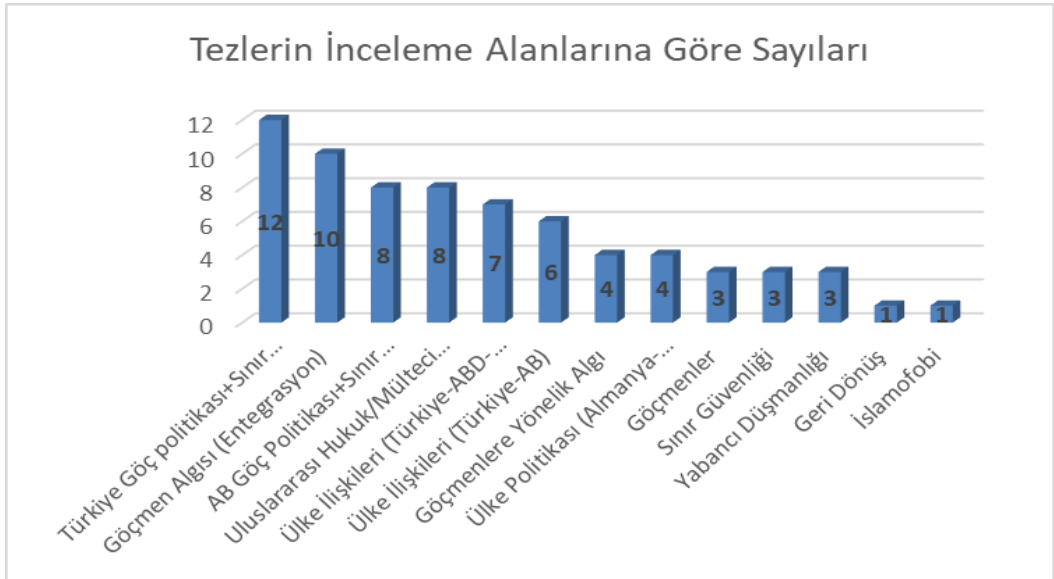

Şekil 8'de göç tezlerinin konu başlıklarına göre sayıları gösterilmektedir. Burada veriler tasnif edilirken tezin konusunda yer alan göçe ilişkin kelimeler seçilmiş ve bu şekilde bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Tez konusunda göçmen kelimesinin yer aldığı tez sayısı 25'tir ve konu itibarıyla en fazla sayıda tez göçmenler hakkında yazılmıştır. Bu tezleri sırasıyla 10 adet tez ile mülteciler/sığınmacılar, 8 adet tez ile düzensiz göçmenler, 7 adet tez ile de Suriyeli mülteci/sığınmacılar izlemektedir. Mülteciler/sığınmacılar konusu ile Suriyeli mülteciler/sığınmacılar konuları ayrı ayrı tasnif edilerek, spesifik olarak Suriyeli

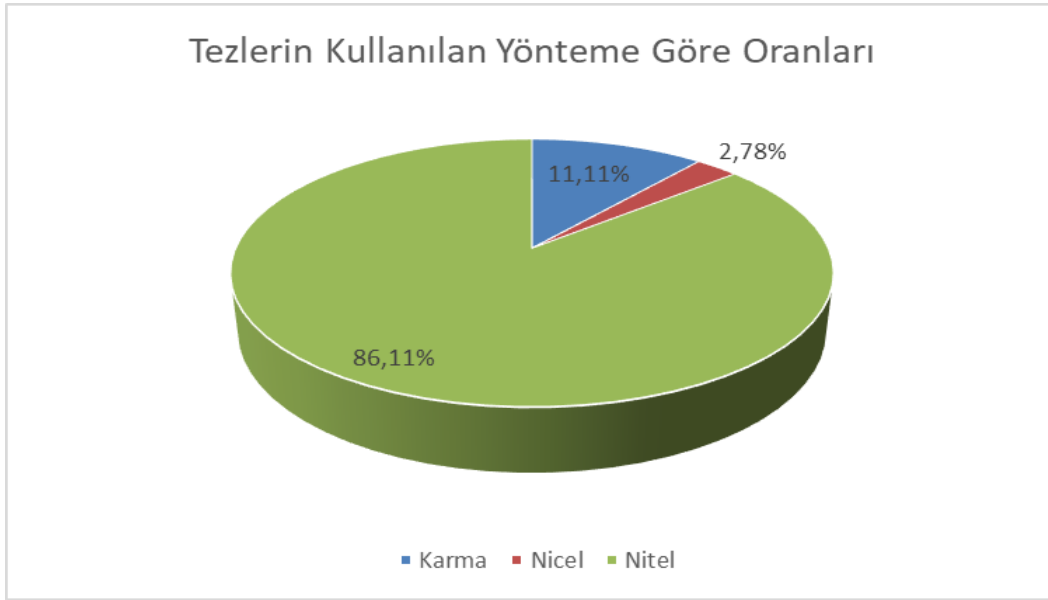
mülteci/sığınmacı konusunun Türkiye’de göç üzerine yazılan tezlerde ne oranda yer tuttuğu belirtilmek istenmiştir. Dolayısıyla, yabancı işçiler ve insan kaçakçılığını da eklediğimiz zaman son 22 yılda Türkiye’deki uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde göç üzerine yazılan doktora tezlerinin mülteci/sığınmacı ve kaçak-düzensiz göçmen konuları etrafında kümelendiği anlaşılmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, uluslararası ilişkilerde devletlerin bir dış politika aracı olarak kullandığı diaspora ve lobiler üzerine yapılan çalışmaların uluslararası ilişkiler-göç bağlantısında önemli yer tuttuğu argümanı, incelenen göç tezlerinde tam olarak karşılığını bulamamaktadır. Diaspora ve etnik lobilere ilişkin toplam 8 adet tez yazıldığı görülmektedir. Ayrıca Türk-Yunan ilişkilerindeki özgün bir göç olgusu olan mübadele ve mübadillere yönelik yazılan tez sayısının ise sadece 1 adet olması oldukça dikkat çekicidir.

Şekil 9. Tezlerin inceleme alanlarına göre sayıları

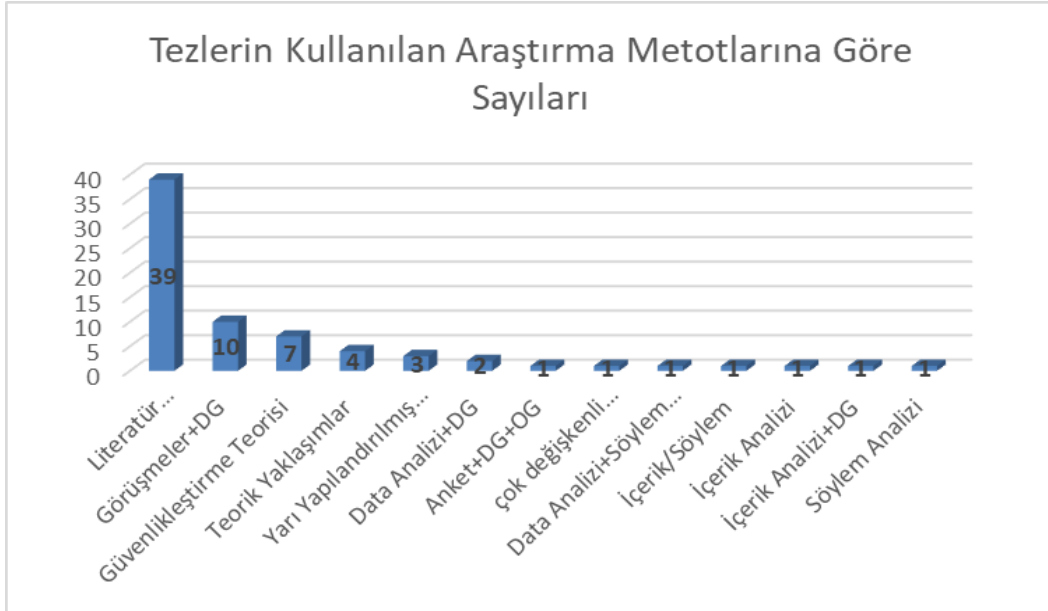

Şekil 9’da görüldüğü üzere, tezlerin inceleme alanlarına göre sayıları incelendiğinde, uluslararası ilişkiler disiplini içinde göçün devletler açısından daha çok sınır güvenliği çerçevesinde ele alındığına yönelik argümanın bu veride bir kez daha doğrulandığı görülmektedir. Türkiye’nin ve AB’nin göç politikası ve sınır güvenliğine ilişkin üretilen tez sayısı toplamda 20 olup, buna ülke ilişkilerinde ya da sadece kavramsal olarak yine güvenlik merkezli bir olgu olarak göçü eklediğimizde bu sayı 40’a kadar uzanmakta ve tezlerin büyük bir oranını oluşturmaktadır. Sınır güvenliği, ülke politikaları ve ülke ilişkilerinde güvenlik ve göçe yönelik inceleme alanları haricinde ise en çok göçmenlerin, özellikle Avrupa’da yaşayan Türkiye’den göç eden göçmenlerin entegrasyon sorunlarının inceleme alanı olarak tercih edildiği görülmektedir. Göçmenlere yönelik algı, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi alanları ise bir diğer inceleme sahası olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil 10. Tezlerin kullanılan araştırma yöntemine göre oranları

Şekil 11. Tezlerin kullanılan araştırma metotlarına göre sayıları

Şekil 10 ve 11’de göç tezlerinin tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerine ve araştırma metotlarına göre oranları ve sayıları yer almaktadır. Şekil 10’u incelediğimizde nitel araştırma yönteminin %86,11 oranı ile açık ara en çok kullanılan yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Şekil 11’de yer alan metot ve sayılara baktığımızda ise, bu oranın içerisinde literatür taraması-belge analizi, güvenikleştirme teorisi, teorik yaklaşımlar, görüşmeler+derinlemesine görüşmeler, söylem analizi gibi metotlar yer almaktadır. Her ne kadar güvenikleştirme teorisi ve teorik

yaklaşımlar literatür taraması-belge analizi metodunun teorik çerçevesi olarak ele alınmayı gerektirse de, gerek literatür taraması-belge analizi gerekse diğer araştırma metotlarında herhangi bir teorik çerçeve olmadığı için bu yaklaşımlar da araştırma metodu içinde gösterilmiştir. Teorik yaklaşımlar ise neorealist yaklaşım, postkolonyal yaklaşım, yapısalcı yaklaşım ve post-işlevsel yaklaşım olarak sıralanabilir. Bu noktada, uluslararası ilişkiler teorilerinden en çok eleştirel teorilerin kullanıldığı görülmektedir (Tek istisna neorealist yaklaşımdır).

Genel olarak baktığımızda, nitel yöntemde hala literatür taraması ve belge analizinin çok yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmekle birlikte, çeşitli metotların da kendine literatürde yer bulmaya başladığını söylemek mümkündür. Özellikle %11,11 oranı ile nitel yöntemden sonra ikinci sırada yer alan karma yöntemde çok çeşitli metotların bir arada kullanıldığı görülmektedir. Data analizi+derinlemesine görüşme, anket+derinlemesine görüşme+odak grup görüşmeleri, data analizi+söylem analizi, içerik analizi+söylem analizi gibi karma tekniklerin tezlerde az da olsa kullanıldığı görülmektedir. İçerik analizi ve çok değişkenli regresyon gibi teknikler ise nicel yöntemin içerisinde yer almaktadır. Ayrıca, güvenikleştirme gibi eleştirel güvenlik teorilerinin de göç tezlerinde teorik bir çerçeve olarak tercih edildiği görülmekte ve göçün uluslararası ilişkiler literatüründeki eleştirel yaklaşımların kullanımını artırıcı bir etkiye sahip olmaya başladığı değerlendirilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, dünyada ve Türkiye’de uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde 1990’lı yıllardan beri araştırmacıların ilgisini çekmeye, 2000’li yıllardan itibaren ise disiplin içerisinde önemli bir araştırma konusu olarak yer almaya başlayan göç olgusunun Türkiye’de son 22 yılda üretilmiş doktora tezlerindeki yansımaları ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda belirlenen 72 adet göç tezine uygulanan bibliyometrik analiz ve nitel içerik analizi yöntemleri ile elde edilen verilere baktığımızda, özellikle 2010’lu yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler alanında göç temalı doktora tezi sayısında anlamlı bir artış olduğu söylenebilmektedir.

Bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak elde edilen verilere baktığımızda, daha eski tarihlerde kurulmuş olan köklü devlet üniversitelerinde göç temalı tezlerin sayısının fazla olduğu, ancak bazı vakıf üniversitelerinin (Bilkent ve Koç Üniversiteleri gibi) nispeten daha yeni üniversiteler olmalarına rağmen, yine bazı devlet üniversitelerinden daha fazla çalışmaya ev sahipliği yaptığı anlaşılmaktadır. Tezlerin üretildiği anabilim dallarında da her ne kadar uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi anabilim dalları sayısal olarak başı çekse de, AB-Türkiye ilişkileri bağlamında göç meselesinin Avrupa Birliği ile ilgili anabilim dallarından hatırı sayılır sayıda tez çalışmasının çıkmasını sağladığı söylenebilir. Göç temalı tezlerin diğer alanlardaki oranların aksine çoğunlukla kadınlar tarafından yazılmış olması ise bir diğer dikkat çekici ve daha önce de belirtildiği üzere var olan bir argümanı destekleyici nitelikte bir bulgu olmuştur.

Nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilen verileri incelediğimizde, göç temalı doktora tezlerinde son yıllarda yoğunlaşılacak konuların güvenlik, sınır güvenliği, göç politikaları ve yabancı düşmanlığı olduğu görülmektedir. Tezlerin büyük bir kısmının Avrupa Birliği ve Türkiye’nin göç politikalarına ve sınır güvenliğine ayırdığı görülmüş olup, uluslararası ilişkilerdeki göç temalı tezlerin teorik çerçevesinin uluslararası ilişkiler teorilerinden post-yapısalcı eleştirel yaklaşımlar ve güvenikleştirme kavramından yararlandığı göze çarpmaktadır. Ancak yine de kanıksanan bir argüman olarak, uluslararası ilişkilerin dış politika ve güvenlik

perspektifinden uzaklaşmadan göç konusuna yaklaşmaya devam ettiğine ilişkin görüş elde edilen bulgularla da doğrulanmaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplini ve göç çalışmaları son yıllarda birbirleri ile bağlantılı birçok araştırmaya konu olsa da hem metodoloji hem de ele alınan konuların çeşitliliği açısından hala geliştirilmeye muhtaç bir disiplinler arası alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, gelişen bir disiplinler arası saha olarak uluslararası ilişkilerde göç konusunun yıllar içindeki gelişim ve değişiminin çok daha kapsamlı ve farklı perspektiflerden ele alınmasının bu çalışmanın bulgularına büyük katkı sağlayacağına şüphe yoktur.

Kaynakça

- Açıkalın, Ş. N. & Neyişçi, N. (2020). A Review Of Graduate Dissertations On Migration In Turkey: 1967-2018. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16 (29), 1628-1641.
- Akar, E. & Atasoy, E. (2020). Türkiye’de Göç Üzerine Yapılan Doktora Tezlerine Yönelik Bir İçerik Analizi. *TESAM Akademi Dergisi*, 7 (1), 67-89.
- Arıboğan, D. Ü. (2021). Analiz Düzeyi. M. A. Y. Saraç (Başedi) içinde, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi-I*, (s. 50-51). Ankara: TÜBİTAK Bilim Yayınları, Ankara.
- Betts, A. (2009). *Forced Migration and Global Politics*. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Demirtaş, B.&Yeşilyurt Gündüz, Z. (2020). Türkiye’de Uİ Disiplininde Kadın Akademisyen Olmak: Cam Tavanlar ve Fildişi Bodrumlar. *Alternatif Politika*, 12 (1), 228-259.
- Coşkun, E., Saralioğlu, Ö. & Dinçer, C. G. (2020). Göç Araştırmalarında Söylem, Yöntem ve Etik: Feminist Bir Yöntem Mümkün mü?. *Fe Dergi*, 12 (1), 70-81.
- Duncan, H. (2020). Immigration Policy as Foreign Policy. *Uluslararası İlişkiler*, 17 (68), 5-20.
- Erder, S. & Yüksek, D. (2015). Challenges For Migration Research in Turkey: Moving Beyond Political, Theoretical and Data Constraints. A. İçduygu & A. B. Karaçay (Ed.) içinde, *Critical Reflections in Migration Research: Views From The North and The South* (s. 35-56). İstanbul: Koç University Publications.
- Genç, H. D. (2022). Devletler Göç İle Nasıl Bir İlişki Kuruyor?. J. Karakoç & H. D. Genç (Edi) içinde, *50 Soruda Türkiye’nin Göç Politikaları* (s. 7-14). İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.
- Gökalp Aras, N. E. & Şahin Mencütek, Z. (2015). The International Migration and Foreign Policy Nexus: The Case of Syrian Refugee Crisis on Turkey. *Migration Letters*, 12 (3), 193-208.
- Gökalp Aras, N. E. (2018). Yeniden Müzakere Edilen Egemenlik ve Sınırlar Bağlamında Uluslararası Göç ve Güvenliğe Avrupa Birliği Penceresinden Eleştirel Bir Bakış. N. A. Şirin Öner, & S. G. İhlamur Öner (Der) içinde, *Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar* (s. 47-69). İstanbul: Der Yayınları.
- Göçer, D. & Şenyuva, Ö. (2021). Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Niteliksel Yöntem: Türkiye’de Göç Çalışmaları Örneği. *Uluslararası İlişkiler*, 18 (72), 19-36.
- Hollifield, J. F. (1992). Migration and International Relations: Cooperation and Control in the European Community. *The International Migration Review*, 26(2), 568-595.
- Hollifield, J. F. (2004). The Emerging Migration State. *The International Migration Review*, 38 (3), 885-912.
- İhlamur Öner, S. G. (2018). Yöntemsel Milliyetçilik Bağlamında İnsan Hareketliliği ve Uluslararası İlişkiler. N. A. Şirin Öner, & S. G. İhlamur Öner (Der) içinde, *Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar* (s. 21-46). İstanbul: Der Yayınları.
- Kaya, A. (2020). Migration as a Leverage Tool in International Relations: Turkey as a Case Study. *Uluslararası İlişkiler*, 17 (68), 21-39.
- Kaygusuz, Ö. (2021). Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. Evren Balta (Edi) içinde, *Küresel Siyaset: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (s. 25-50). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mitchell, C. (1989). International Migration, International Relations and Foreign Policy. *The International Migration Review*, 23(3), 681-708.

- Sert, D. (2021). Küresel Hareketlilik ve Göç. Evren Balta (Edi) içinde, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (s. 505-524). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin Mencütek, Z., Gökalp Aras, N. E. & Balamir Coşkun, B. (2020). Turkey's Response to Syrian Mass Migration: A Neoclassical Realist Analysis. *Uluslararası İlişkiler*, 17 (68), 93-111.
- Şirin Öner, N.A., & İhlamur Öner, S. G. (Der) (2018a). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şirin Öner, N.A., & İhlamur Öner, S. G. (Der) (2018b). *Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şirin Öner, N.A., & İhlamur Öner, S. G. (2018b). Giriş: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Göçün Yeri. N. A. Şirin Öner, & S. G. İhlamur Öner (Der) içinde, *Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar* (s. 1-19). İstanbul: Der Yayınları.
- Tatlıoğlu, O. & Apak, H. (2018). Suriyeliler Hakkında Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18 (40/2), 227-254.
- Teitelbaum, M. S. (1984). Immigration, Refugees, and Foreign Policy. *International Organization*, 38 (3), 429-450. Teitelbaum, M. S. (2002). The Role of The State in International Migration. *The Brown Journal of World Affairs*, 8 (2), 157-167.
- Torpey, J. (1998). Coming and Going: On The State Monopolization of The Legitimate Means of Movement. *Sociological Theory*, 16 (3), 239-259.
- Tuna, F. (2022). Dış Politika ve Göç: Göç Olgusu ve Dış Politikaya Etkileri. *Göç Dergisi*, 9 (3), 287-294.
- Weiner, M. (1985). On International Migration and International Relations. *Population and Development Review*, 11(3), 441-455.
- Vietti, F. & Scribner, T. (2013). Human Insecurity: Understanding International Migration from a Human Security Perspective. *Journal of Migration and Human Security*, 1(1), 17-31.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH

Migration Studies in International Relations: a review of PhD dissertations in Turkey (2000-2021)

Although international migration movement became a global issue during World War I, the migration issue could not establish an independent field of study in the discipline of international relations (IR), which emerged and developed during the same period. In the Cold War period, which began after World War II, topics such as security, defense, balance of power and foreign policy dominated the IR discipline, while the migration phenomenon was not an important field of study on the academic agenda of researchers. Since the end of Cold War, migration studies have gained a momentum in IR discipline. Both the instability that emerged after the collapse of USSR and the Eastern Bloc, and the internal conflicts in African and Asian countries triggered a great wave of migration from the countries of the periphery to the West. Thus, the migration problem became one of the most important political issues in the field of IR. This situation will continue in the 2000s. It can be said that after the attacks of September 11, 2001, academic studies dealing with their relationship between migration and other fundamental global issues, especially security problem, have increased. This change that we mentioned above has inevitably affected Turkey. It can be observed that academic interest has increased in Turkey, which has received nearly four million Syrian migrants due to the Syrian civil war, and transit refugees/asylum seekers since the 1990s. Nevertheless, it cannot be stated that there is a mature literature to analyze the improvement of migration studies after the 2000s and its importance for IR discipline in Turkey.

This study aims that the phenomenon of migration, which has attracted the attention of researchers in the international relations discipline in the world and in Turkey since the 1990s, and has become an important research topic in the discipline since the 2000s, reveals the reflection of dissertations produced in Turkey in the last 22 years. When we look at the data obtained by bibliometric analysis and qualitative content analysis methods applied to 72 migration dissertations determined in this context, it can be said that there has been a significant increase in the number of migration-themed dissertations in the field of international relations, especially since the 2010s. In contrast to the rates in other fields, the dissertations on migration were predominantly written by women, which is also noteworthy and, as mentioned earlier, supports an existing argument. The data indicate that dissertations on migration have focused on security, border security, immigration policy, and xenophobia in recent years. It was found that most dissertations are devoted to immigration policy and border security of the European Union and Turkey, and it is noticeable that the theoretical framework of migration-related dissertations in international relations benefits from the concept of securitization. However, as a self-evident argument, the view that international relations continues to approach the topic of migration without leaving the perspective of foreign policy and security is also confirmed.

